

Meja Einar Sagen «Statsminister Nygaardsvold, Statsmann, Statsråd og
Lagabøter» Eget Forlag. Oslo 1946

Danskane var jo klokare. Og engelskmennene var sjølvsagt klokare. Her i Noreg kallar me oss frilynde. Men folk veit inkje kva frilynde er.

Det same frilynde syn på rett og urett fekk merkeleg nok sin beste studnad millom anna i sjølve bispen Berggravs hyrdebrev av 23/10—1940, der han segjer:

«En tredje engstelse er kommet frem ved spørsmålet om å melde sig inn i Nasjonal Samling. Enhver må her følge sin overbevisning. Utover dette hverken kann eller må noen la sig drive av et hvilket som helst hensyn (Morgenbladet 30/7-45).

So klok var Oslobispen i 1940.

Det klokaste som riksens styremakter no kunde gjera var — like so godt fyrst som sist å sanna sine synder mot vårt fengseiridne folk og sleppa laus nokre tusund *menige* N.S.-folk og berre halda tilbake erkekeltrin-gane, sadistane, angiverane og dei verste profitørane. Amnestiet må jo koma ei gong. Det er berre eit tids-spørsmål. Men di lenger me ventar, di verre vert rotet i ein halv million dokument. Juristane greider det aldri. Inkje heller er det fengselsrom nok. Og set me fangane på tvangsarbeid; lyt me ha ein heil armé av soldatar til vakthald. Og endå vert det ingen ting gjort, berre lat-mannsarbeid. Og ein herskare av politi må til for å fanga inn rømlingane og like so mange juristar til å døma rømlingane og soldatane, som inkje passa på — eit juridisk perpetum mobile.

14. FRONTKJEMPARANE

Folk eig inkje ord sterke nok til å fordøma «front-kjemparane». Ja, dei er visst endå verre enn nazistane endå det skal noko til. Det er lukkast å få heile den norske pressa einnvend. Og det eine bladet skriv hug-heilt etter det andre.

Folk hev slutta reint med å tenkja sjølve. Det leiter på veit du. Og so let dei like so godt bladmennene «tenkja» for seg. Men bladfolk lyt mang ei gong skriva utan å tenkja. Dei fær ikkje lov til å tenkje. Dei må taka tankane ferdig laga i redaksjonen og banka deim inn i hausen på ein truskyldig lesarkrins, som trur alt han ser på prent.

På den måten lagar bladredaktørane «folkemeining» millom folk som inkje eig nokor sjølvstendig meining, og som inkje orkar tenkja sjølve, men snart nok trur, at tankane er deira eigne heimelaga. Med godt samvit sparkar dei so frontkjemparane ut or samfundet — ut i ørvæna.

I namnet på all rettferd kunde det vera på tidi, at frontkjemparane fekk ein forsvarar. For mange er betre enn sitt rykte!

Folk, som inkje er alt for stutthugsne må vel minnst, at det beint fram var ei trusetning her i landet, at bolsjevikane var fårlege folk. Med retto eller med uretto hev nordmennene alltid havt ei merkeleg redsel for rus-sarane. Det same hev i endå høgare grad vore tilfellet med svenskane. Dette viser svensk politikk, inkje minst i denne siste krigen. Her i landet er me seinare komne på andre, betre tankar. Det var inkje for tidleg.

Me hev enno i frisk minne den sterke samhugen med Finland under den fyrste russekrigen. Det var innsam-ling av pengar. Og me sende finnane mat, — 50 000 ryggsekkjer, ein masse vinterutleidnad, sanitetsutleidnad, doktorar og sanitetssoldater. Det var store hverve-møte og 500 idealistar gjekk i finsk tenest *mot russa-rane*. Dei som kom tilbake, kom med palmar i hendene. Men dei, som gjekk inn i krigen mot Russland på eit *seinare* tidspunkt vart sette i *fengsel* — ulogisk nok. Inkonsekvant. *Igår palmar. Idag fengsel.*

Og me hugser folkeskræmsla på den tid: «Når ei gong Russland hadde teke Finnland, so kom turen til Nord-Noreg». Det var endå mange her i landet, som beint fram harma seg over, at Tyskland kunde stå passivt til vinterkrigen i Finnland.

Denne often for Russland var på den tid inkje nokon ser-norsk otte. Han var europæisk. Han kom soleis sterkt fram i nokre fyrelesningar av professor *Karl Meyn* på den tekniske høgskulen i Zürich hausten 1939. *Meyn* var professor i saga. Men han fekk lov til kveld etter kveld å tala i det velduge *auditorium maximum* som var stappande fullt.

Han tala inkje um Tysklands rasande framgang i aust — inkje heller um Japan og den gule fåren. Nei han tala um Russland dette velduge riket som tøygde seg frå Stillehavet til Øystresjøen.

Då han hadde tala um dei baltiske statane, sagde han: «Kor mykje meir lokkande er 'kje Finnland!» «Men», ropa han, «*die Frage ist nicht eine finnische Frage. Est ist eine scandinavische!*» Og dei fine fingrane hans gleid på kartet snøgt over dei norske fjordane, som han meinte var 10 gonger meire verd. Det gjekk kaldt ned over ryggen på nordmenn, som sat og hørde på.

Og då so krigen braut ut millom Tyskland og Russland, var det naturleg for mange idéalaristar å fylkja seg under det *tyske* merke. For tyskarane stod jo på same sida som Finnland og mot Russland. Desse menn trudde på den tyske lovnaden um at Noreg skulde få att fri-dom og sjølvstende. Dei var like so truskyldige som visse norske blåøygde «statsmenn».

Det norske riksstyre var ute or landet. Og kvar mann laut no vera sin eigen utanriksminister og sjølv finna fram til det rette. Var det so undarleg, at det gjekk rundt for mange ulærde og, at dei kunde koma til å gjera mistak? Tenk på denne hagleregn av tysk

propaganda! Burde me 'kje freista å forstå deim og til-gjeva deim? For det er større menn som hev fare vill. «Å forstå er å tilgjeva», segjer franskmennene. «Com-prendre e'est pardonner».

Frontkjemparane flest gjekk inn i krigen i den trui, at dei sette livet inn for fedrelandet. Men so kom dei ved eit mistak ved ein undarleg leik av lagnaden til å slåst på den gale sida. Um dei tyske rædslegjerningane i Noreg visste dei fleste ingen ting. Og heller inkje fekk dei tak i den norske underjordiske pressa. Nei, då var det mykje lettare for oss her heime å vera «kloke».

Mange av «frontkjemparane» fekk hardare medferd i fengslet enn andre. Ein stor part laut sitja i celle. Og med andlitet mot ruta fekk dei sjå på dei andre fan-gane som kunde ferdast ute. Kana so nokon undrast over, at dei vart fiendar av det samfund, som inkje vilde forstå deim? Dei hadde nok ei ollvorleg meining, då dei drog ut i krigen. For det ligg att burtimot tokje mindre enn 1000 mann av deim på russiske slagmarker. Og tenk på alle kryplingar! Tenk på alle enker og far-lause! For ein grenselaus jammer!

Desse menn burde jo aldri ha vore sette i fengsel, so sant dei inkje hadde større synder på samvitet enn den ting, at dei av vanvare, men i beste meining, var komne i skade for å slåst på den gale fronten, — so sant dei inkje hadde vore erkekeltringar, sadistar og angivarar. Det var ein kjempebommert å setje deim i fengsel.

Og hadde eg vore krigsminister, vilde eg ha godkjent desse karane. For dette er harde hausar og krigarar. Det er folk, som hev lukta krutt og ført krig i 30° kulde. Og det er *krigarar* den norske heren treng.

Livet hev lært meg, at me kjem lenger med ei flat hand enn med ein knytt neve. Og eg segjer atter og atter: Ola nordmann er ein bra kar. Med gode kann du lokka 'n gjennom varme og sprakande eld, men bru-